

TÜRKİYE EKONOMİ KURUMU

TARTIŞMA METNİ 2012/106

[http ://www.tek.org.tr](http://www.tek.org.tr)

KRİZİN MAKRO İKTİSADINDAN MAKRO İKTİSADIN KRİZİNE: ELEŞTİREL BİR DEĞERLENDİRME

Ersan Bocutoğlu

Bu alışma "KÜRESEL BUNALIM VE İKTİSAT EĞİTİMİ", başlığı ile Prof.
Dr. Ercan UYGUR editörlüğünde hazırlanan ve 2011 yılında TEK yayını
olarak basılan kitapta yer almaktadır.

Kasım, 2012

KRİZİN MAKRO İKTİSADINDAN MAKRO İKTİSADIN KRİZİNE: ELEŞTİREL BİR DEĞERLENDİRME

*Ersan Bocutoğlu **

ÖZET

Klasik gelenek, konjonktür dalgalarını piyasa mekanizmasının kendiliğinden ortadan kaldıracabileceği geçici sapmalar olarak değerlendirirken; kapitalizmin doğası gereği istikrarsız olduğunu kabul eden Keynesçi gelenek, aktivist politikalarla konjonktür dalgalarının önlenmesi gerektiğini ileri sürmektedir. 2007-2009 Küresel Krizi, iktisat çevrelerinde ana akım konjonktür teorileri konusunda büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Krizi öngörmeye, anlamaya, açıklamaya, hafifletmeye ve önlemeye çalışan ortodoks makro iktisat teorilerinin yetersizliği, bu teorileri krize düşürmüştür. Keynesçi aktivist politikalar dışında, ana akım makro iktisat teorileri kriz karşısında suskunluk içindedir. Krizin açıklanmasında post Keynesçi ve Avusturyacı konjonktür teorileri gibi heterodoks yaklaşımlar, ana akım makro iktisat teorilerine meydan okumaktadır. İktisat biliminde ortodoks yaklaşımlarla heterodoks yaklaşımları uyumlaştırmanın zamanı gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Konjonktür Teorileri, 2007-2009 Küresel Krizi, Ana Akım (Ortodoks) Makro İktisat, Heterodoks Makro İktisat, Avusturya İktisat Okulu, Post Keynesçi Makro İktisat

JEL Sınıflaması: B51, B53, B59, E32, E44, E52, E58

* Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü,
ebocutoglu@ktu.edu.tr

1. GİRİŞ

TCMB Başkan Yardımcılarımızdan birisi, 2007 yılında verdiği bir konferansta¹ “Keynesçi teorileri kapsayan ders kitaplarının çöpe atılması zamanının geldiğini” söyleyerek söze başladı ve konferansına geçti. Makro iktisat dersinde Keynesçi teorileri ve politikaları da okuttuğum için, bu ifade öğrencilerim arasında şaşkınlığa yol açarken bende de öğrencilerime karşı bir tür suçluluk duygusu yarattı. Toplantının akışını daha başından bozmamak için söz almadım -ki bu bir akademik kusurdur- ve olayın sıkıntısı içimde kaldı.

Daha önceki geleneksel dönemde merkez bankaları, istihdam, fiyat istikrarı, büyüme ve ödemeler bilançosu gibi birbiriyle çatışan görevler yüklendiler. Sonra, paracı makro iktisadın etkisiyle, sadece fiyat istikrarının sağlanması görevi üstlenip yeni paracı uzlaşma dönemine geçtiler. (Galbraith, 2008:7). Türkiye örneğinde olduğu gibi, bu yeni yaklaşımın fiyat istikrarını sağlamada başarılı olması, merkez bankası makro iktisatçılarındaki ölçsüz bir özgüven yarattı. Paracı ve yeni klasik yaklaşımların yükselişi, Robert Lucas’ın ifadesiyle, “Keynes’in öldüğü” bir dönemi perçinlemiş ve başta maliye politikası olmak üzere Keynesçi kamu müdahalelerini gözden düşürmüştü. Keynesçi görüşleri kapsayan makro iktisat kitaplarının çöpe atılması önerisinin gerekçesi herhalde bu idi.

TCMB başkan yardımcısının konferans verdiği tarih, 2007-2009 Küresel Krizi’nin ABD’de mayalanmaya başladığı döneme denk geliyordu. 2007’de ABD’de başlayan kriz, 2008’de Avrupa’ya nihayet 2009’da da dünyaya yayılarak, şiddet bakımından 1929 Buhranı’ndan büyük fakat Amerika, Avrupa ve dünyanın daha hazırlıklı olduğu bir küresel krize yol açtı (Wray, 2009: 807-808). Ana akım konjonktür teorileri, 2007-2009 Küresel Krizi’ni öngörmede, anlamada, açıklamada ve tedbir almada başarısız olmuştu. İlginçtir, ana akım Keynesçi yaklaşım, krizi açıklayamamasına rağmen, önerdiği anti-deflasyonist aktivist politikalarla, politika yapımcıların krize karşı izleyebilecekleri tek çıkış yolu oldu

Genişletici para politikasının etkisizliğinin görülmesi üzerine (Morgan, 2009:581-608), kısa dönemde en etkin politika olarak genişletici maliye politikasının kalması, Keynes’in ölmemiş olabileceğini gündeme taşıdı. 23 Ekim 2007’de çöpe atmamız gereken Keynesçi makro iktisadi, artık çöp sepetinden çıkarmanın vakti gelmişti.

Adam Smith’in 1776 tarihli “Milletlerin Serveti” ile başlayan ve John Maynard Keynes’in 1936 tarihli “Genel Teori”siyle ayrı bir bilim dalına dönüşüp günümüze kadar gelen makro iktisat, konjonktür dalgaları ve makro teorilerle zengin bir deneyimine sahiptir. Bir çiçekle yaz gelmediği gibi bir krizle de makro teoriler ölmüyor. Bütün teoriler birlikte yaşıyor, konjonktürün bir döneminde gözden düşen teoriler bir başka dönemde tekrar canlanıyor. Teoriler arasında sentezler oluşuyor ve nihayet ana akım dışı teorilerin görüşleri de önem kazanıyor. M. Friedman’ın dediği gibi, “Gerçek asla tamamen kanıtlanamaz. Gerçeğin aranması, yeni bulgulara göre eski ve yeni hipotezlerin sürekli olarak sınanması sürecidir.

Gerçeğe, gözlemlene sürecinde parçaların adım adım birleştirilmesiyle ulaşılır. Gerçek, ne kadar yüksek olursa olsun sonunda fethedilmesi gereken bir tepe değildir. Her keşif, araştırılacak veya elenecek yeni araştırma alanları açar. Ne kadar çok bilirsek, ne kadar az bildiğimizi ve öğrenilecek daha ne kadar çok şeyimiz olduğunu fark ederiz. Gerçek, sonsuz bir yolda yapılan sonsuz bir seyahatteki ara duraklardan biri olmaktan öte bir şey değildir” (Aktaran Ebenstain, 2007: 65). Kısaca, akademiye ve özellikle sosyal bilim dallarında hızlı ve kesin hüküm vermek, genç bilim adamlarının yüz yüze kaldığı ciddi sorunlardan biri olmaya devam ediyor.

Bu bildirin hazırlanmasında yukarıda verdiğim anekdotun birinci derecede etkisi vardır. Acaba ana akım (ortodoks) makro teoriler arasında ayırım yapmak ve klasik geleneği Keynesçi gelenekten üstün tutmak gerçeğe ne derecede uygundur? Ana akım makro iktisat teorileri ile ana akım dışı (heterodoks) makro teorileri belirli bir dikotomi çerçevesinde birbirinden ayırmamız ve heterodoks yaklaşımları göz ardı etmemiz ne derecede doğrudur? Küresel Krizin açıklanmasında ortodoks ve heterodoks konjonktür teorilerinin performansı nedir? Popperci bilimsel ilerleme kriteri veri olmak üzere, daha eklettik ve sentezci makro teoriler geliştirilebilir mi?

¹ “Merkez Bankası ve Para Politikaları”, 23 Ekim 2007, Trabzon, Düzenleyen: KTÜ Maliye Kulübü.

Buradaki sorular, bu bildiride ele alacağım konuların çerçevesini çizmektedir. 1929 Büyük Buhranı'ndan bu yana kapitalizmin en büyük krizi olan 2007-2009 Küresel Krizi, ana akım makro iktisat teorilerini gözden düşürmüş, sadece ana akım Keynesçi genişletici maliye politikası dayanıklılığını korumuştur. Bu durum, bizatihi ana akım makro iktisat teorilerini krize düşürmüş, dikkatleri post Keynesçi ve Avusturyacı konjonktür teorileri gibi ana akım dışı makro yaklaşımlara yöneltmiştir.

2. HAKİM İKTİSAT TEORİSİ İLE UYGULANAN İKTİSAT POLİTİKASI ARASINDAKİ İRAKSAMA

Günümüz makro iktisadının şahit olduğu gerçeklerden birisi de, hakim ana akım makro iktisat teorisi ile uygulanan iktisat politikası arasındaki uçurumun giderek açılmasıdır. Buna göre hakim teori ile uygulanan politika birbirinden uzaklaşıyor, iraksıyor denilebilir. Örnek vermek gerekirse, ABD akademiyasının çoğunluğu ile hükümetleri politik sistem olarak liberal demokrasiyi, ekonomik sistem olarak da piyasa ekonomisini benimsemektedir. Nitekim ABD-AB eksenini tarafından Sovyet sonrası dönemde, COMECON ekonomilerine gösterilen hedef bu yönde idi. Bu genel eğilime rağmen, 1929'dan bu yana ABD'de hakim olan ana akım makro iktisat ne olursa olsun, krizlerde hep Keynesçi para ve maliye politikalarının gündeme gelmesi ilginçtir.

1960'lı yıllardan itibaren gelişen paracı makro teori ile 1970'lerin son çeyreğinden itibaren makro iktisada hakim olan yeni klasik makro teorisinin etkisiyle üniversitelerde yaygın olarak, ekonomik yapının işleyişinin anlaşılması ve açıklanması konusunda "karar birimlerinin maksimize edeceği" ve "piyasaların temizleyeceği" klasik-neo klasik teorik temeller öğretilir. Ancak her krizde çözüm olarak ana akım Keynesçi aktivist politikalara başvurulur. Bu örnekler, -genellikle finansal kriz dönemlerinde- hakim iktisat teorisi ile uygulamadaki iktisat politikası arasında bir iraksamanın delili olarak ileri sürülebilir. Bunun nedenleri neler olabilir?

Bu soruyu cevaplandırabilmek için, ilk olarak ABD'deki iktisat eğitiminde iktisatçıların öğrettikleri ile yaptıkları arasındaki ilişkiler, ikinci olarak da benim "Merkantilist Bilinçaltı" adımı verdiğim olgu üzerinde durmalıyız.

2.1 ABD'de İktisatçıların Öğrettikleri ve Yaptıkları

2007-2009 Küresel Krizi'nin çıkış noktası ABD olduğu için, bu ülkedeki hakim makroekonomik paradigma ile uygulanan iktisat politikaları arasındaki iraksamanın nedenlerini incelemeye, bu ülkede iktisatçıların öğrettikleri ile yaptıkları arasındaki ilişkiyle başlamak uygun olur.

1830-1930 döneminde ABD'de öğretilen iktisat ile iktisat politikalarını ele aldığı bir çalışmada D. Colander, iktisatçıların öğrettikleri ile yaptıkları arasındaki ilişkiyi sorgulamaktadır. 1830-1930 döneminde iktisadın merkezi ABD değil Avrupa'dır. Bu dönemde ABD'li iktisatçıların çoğu Avrupalı iktisatçıların yaptıklarını tekrar ediyorlardı. Bu dönemde iktisat ayrı bir bilim dalı olarak değil ahlak felsefesinin içinde ele alınmaktaydı. Dönem boyunca felsefe ile bilim arasında sınırlar çizildi, önce "politik iktisat" olarak adlandırılan iktisat, zamanla "iktisat" başlığı altında ayrı bir sosyal bilim hüviyeti kazandı.

Öğrettikleri ise Avrupa'da yazılan ders kitaplarının Smith-Ricardo-Mill-Marshall klasik geleneğinin ABD'nin ekonomik şartlarına uyarlanmasından ibaretti. Bu dönemdeki Amerikan iktisatçıları genellikle Alman Tarihçi Okulu'nun hakim olduğu Almanya'da iktisat eğitimi aldılar. Alman Tarihçi Okulu'nda iktisatçıların öğrettikleri ile yaptıkları birbirine çok yakındı (Colander, 2006:28). Marjinal analizin mucitlerinden olan Carl Menger'in *Methodenstreit*'i ile başlayan Avusturya Okulu Avrupa'da yeni bir yaklaşım geliştirmiş olmakla birlikte, bu yaklaşımın Alman Tarihçi Okulu ve Amerikalı iktisatçıları üzerinde herhangi bir etkisi olmadı. Özetle 1830-1930 döneminde iktisatçıların öğrettikleri ile yaptıkları arasında bulunan tutarlılık, 1970'li ve 1980'li yıllardan itibaren bozulmaya başlamış ve birkaç on yıl içinde ikisi arasındaki fark açılmıştır (Colander, 2006:27).

2.2 Merkantilist Bilinçaltı

Milletler, içinden geçtikleri dönemin iktisadi gelişme evresine uygun iktisat teorilerine itibar ederler. Geliştirilen teoriler, doğal olarak, iktisadi gelişme evrelerinin özelliklerini dikkate alır. Her milletin düşebileceği en kötü ekonomik durum için geliştirdiği bir Z planı mutlaka vardır. Bu plan

hangi *spatio-temporal* özellikleri taşırsa taşıсын, merkantilist karakterli olacaktır. Z planı milliyetçiliği, güçlü merkezi hükümeti, etkin kamu müdahalesini, içe kapanmayı, denk ödemeler bilançosunu, ithalatın ikame edilmesini, ihracatın teşvikini, çalışkan ve kalabalık bir nüfusu esas alacaktır (Oser-Brue, 1988:16-19; Ekelund-Hebert, 1990:43-51). Bu plan, zorda kalan milletlerin sığınacağı son barınaktır. Olağanüstü durumlarda politika yapımcıların bu psikolojik davranış eğilimine “Merkantilist Bilinçaltı” adını veriyorum.

Anglo-Amerikan kökenli kapitalizm; küçük ve denk bütçe, özel sektörün karlı bulmadığı sosyal alt yapının kamu tarafından üstlenilmesi ve kamunun iktisadi hayata minimum müdahalesi ilkelerine dayanan bir klasik geleneğe sahiptir. Bu ilkelerin siyasi okunuşu liberal demokrasiye, iktisadi okunuşu da piyasa ekonomisine karşılık gelir. Yukarıda özetlendiği gibi İngiltere ve ABD 1776’dan 1929’a kadar geçen dönemde bu ilkeleri okullarında öğrettiler ve politikalarına esas aldılar. Ancak 1929 Büyük Buhranı, eldeki teorik donanımla açıklanamayıp klasik önlemler sonuç vermeyince, Z planına doğru hamle yaparak ekonomik öğretilerde yer almayan ve hoş görülmemeyen kamu müdahalesi seçeneğine sığındılar. 2007-2009 Küresel Krizinde de bu “Merkantilist Bilinçaltı”nın belirtileri vardır. Merkantilist Bilinçaltı Hipotezi’nden şu sonuç çıkarılabilir: Ana akım makro iktisat teorileri ve politikaları hangi ilkelere dayanırsa dayansın, olağanüstü durumlarda kamu müdahalesi kaçınılmazdır.

3. ANA AKIM EKONOMİK KONJONKTÜR TEORİLERİ

Ekonomiyi reel ve parasal sektör olarak ikiye ayıran ve klasik dikotomi ile hep tam istihdam seviyesinde dengede bulunan bir ekonomide, parasal değişkenlerin reel değişkenleri etkileyemediğini, paranın yansız olduğunu ileri süren klasik iktisat, bu temel ön kabulleri gereği konjonktür dalgaları ile ilgilenmedi. A. Smith ve J. B. Say, kapitalizmin geleceği konusunda iyimserdiler. Smith, ekonominin sanayi ve tarım sektörlerindeki artan verimler nedeniyle kapitalizmin geleceğini parlak görüyordu. Say ise, bazı yatırımcıların yanlış kararlar vermesi nedeniyle geçici arz fazlalıklarının olabileceğini, bununla birlikte faiz teorisi açıklamasıyla bu durumu düzeltereğini ileri sürdü. Kötümser klasikler arasında yer alan D. Ricardo, sanayi sektöründe artan verimler bulunduğunu kabul etmekle birlikte, tarım sektöründeki azalan verimlerin toplam verimliliği düşüreceğini ve uzun dönemde kapitalizmin durgunluğa gireceğini öngörüyordu. Uzun dönemli büyüme sorunlarına odaklanan klasik iktisatçıların Say Yasası nedeniyle konjonktür dalgalarını dikkate almadıklarını söyleyebiliriz.

Konjonktür dalgaları olgusuna, kriz başlığı altında muhtemelen ilk temas eden düşünür K. Marx’tır. Ona göre, paranın bir mübadele aracı olarak fonksiyon görmesi, kaçınılmaz olarak alıcının bulunmaması durumunda, hiçbir malın satılamayacağı sonucunu doğurur. Aynı zamanda bir kimsenin sırf malını sattığı için otomatik olarak diğer malları satın alması için herhangi bir neden yoktur. Bu sebeple Say Yasası’nın kaba formu, paranın kullanıldığı bir ekonomi için geçerli olamaz, satma ve satın alma kararları arasındaki bu uyumsuzluk kriz potansiyeli doğurur. Sınai ve ticari alışverişler arasındaki bağın kopması krizlere yol açar, bu krizlerin hareket merkezi parasal sermayede bulunur ve acil yayılma alanı bankalar, sermaye piyasası ve finans sektörüdür (Itoh-Lapavitsas,1999:123-153). 19. yüzyılın ilk yarısında kapitalizmin bu istikrarsız yanını öngören Marx, daha sonra heterodoks bir çizgi izleyerek kriz analizini sürdürmüştür.

Marx’ın kapitalizmin bünyesinden kaynaklandığını ileri sürdüğü ve klasik iktisatçıların Say Yasası nedeniyle kabule yanaşmadıkları konjonktür dalgaları ve krizler, 19. yüzyılın ilk yarısından 20. yüzyılın ilk çeyreği boyunca birbirini kovaladı (Kindleberger-Aliber: 2005).² 1929 Dünya Buhranı klasik Say Yasası’nın çökmesine yol açtı. Çöküşü izleyen “Keynesçi Devrim”, ana akım makro iktisadın ilk konjonktür teorisini de şekillendirdi.

Keynesçi konjonktür teorisine göre, yatırımcıların gelecekle ilgili beklentileri konjonktür dalgalarının oluşmasında merkezi bir rol oynar. Yatırım kararı, yatırım harcamalarının bugün yapılacağı, muhtemel getirilerinin ise gelecekte toplanacağı bir süreç karşılık geldiği için belirsizlik içerir. O halde yatırımcı, belirsizlik ortamında bugünkü yatırımı ile gelecekteki kârını karşılaştırıp, yatırım kararı veren bir karar birimidir. Yatırım kararı yatırımcının psikolojisi (animal spirit) ile şekillenir. Kredi faiz oranı ile sermayenin marjinal etkinliği karşılaştırması, geleceğin parlak

² ABD Ekonomisindeki krizlerin listesi için bakınız:NBER(2009)

algılandığı bir ortamda yatırım harcamalarına dönüşür; çarpan ve hızlandıran etkileriyle artan istihdam, üretim ve milli gelir, konjonktürel genişleme doğuracaktır.

Geleceğin karamsar olarak algılandığı bir durum ise yatırımların durması, çarpan ve hızlandıran mekanizmalarının tersine çalışmasıyla istihdam, üretim ve milli geliri azaltarak konjonktürel durgunluğa ve krize yol açar. Krize karşı alınması gereken önlemler ise, o güne kadar klasik geleneğin sistematik olarak kaçındığı kamu müdahalesi ve genişletici talep politikalarıdır. Böylece ekonomiye kamu müdahalesi ve maliye politikasının rasyonel temelleri atılmıştır. Genişletici maliye politikasının 1929 Dünya Krizi'ni önlemede etkin olması, makro iktisat teorisinde 1970'li yılların ortasına kadar süren bir Keynesçi hakimiyet dönemi yarattı.³ Kapitalizm artık doğası gereği istikrarsız sayılıyordu ve kriz dönemlerinde düzeltilmesi için kamu müdahalesi gerekiyordu. Keynes'e göre para; ekonomi eksik istihdam denge seviyesinde iken yanlıdır, ekonomi tam istihdam seviyesine ulaştığında klasiklerin ileri sürdüğü gibi yansız hale gelir. (Bakınız Vane-Thompson, 1992).

1960'lı yıllarda Keynesçi paradigma, klasik geleneğe bağlı parasalcı makro teoriyi geliştiren M. Friedman tarafından saldırıya uğradı. Friedman'a göre konjonktür dalgalarının nedeni, merkez bankalarının para politikası ile ekonomiye yaptıkları gereksiz müdahalelerdir; para kısa dönemde yanlıdır ve para arzının artırılması veya kısılması, doğal işsizlik dengesinde işçiler arasında para aldanması yaratarak istihdam, üretim ve parasal milli geliri artırır. Ancak para aldanmasından uyanan işçilerin yükselen enflasyon beklentisi nedeniyle parasal ücret artışı talebi, firmaların üretimi kısımlarına, istihdamı düşürmelerine ve ekonominin uzun dönem Phillips eğrisi üzerinde eski denge seviyesine dönmesine yol açar. Merkez bankalarının para arzı ile oynamaları konjonktür dalgalarının temel nedenidir. Para arzı artışı geçici bir konjonktürel genişlemeye, para arzı kısılması ise konjonktürel daralmaya neden olur. Konjonktür dalgalarının önüne geçmek için, şeffaf ve güvenilir merkez bankaları oluşturmak gerekir. Merkez bankaları, sabit parasal genişleme kuralı adı verilen bir ilkeye sadık kalarak, ekonominin büyüme oranına eşit bir parasal genişleme politikası izlemelidir. Bunun dışındaki para politikaları, konjonktür dalgalarının fitilini ateşler. Friedman'a göre para kısa dönemde yanlıdır, uzun dönemde yansızdır (Bakınız Snowdown-Vane-Wynarczyk,1994).

Keynesçi Phillips Eğrisi'nin, 1970'li yılların ilk çeyreğinde baş gösteren ve tekrarlayan OPEC Petrol Krizi'nin doğurduğu stagflasyon olgusunu açıklayamaması, Keynesçi yaklaşıma ağır bir teorik darbe indirdi ve R. Lucas'a göre Keynes öldü. 1960'lı yıllarda Friedman'ın parasalcı makro teorisi ile başlayan klasik diriliş hareketi, Lucas'ın geliştirdiği yeni klasik makro teori ile makro iktisadın gündemine hakim oldu. Lucas'a göre, ekonomi, klasik-neoklasik ilkelere göre işler: Firmalar, tüketiciler ve işçiler optimize eder ve piyasalar dengeler.

Ancak Keynes'in makro teoriye soktuğu beklenti kavramı, Friedman'da uyumlu beklentiler, Lucas'ta ise rasyonel beklentiler adı altında makro modellere girdi. Artık pasif karar birimleri ortadan kalkmış; modern kapitalizmin karar birimleri enformasyonu işleyen, sistematik hata yapmayan kısaca rasyonel beklentilere göre hareket eden birimlere dönüşmüştür. Ekonomide asimetrik bilgi yoktur. Bu karar birimleri kamu tarafından yanıltılmadıkça, sistematik hata yapmazlar ve konjonktür dalgalarına yol açmazlar. Yeni klasik makro teoriye göre, doğal işsizlik oranı seviyesinde tam istihdama yakın bir düzeyde dengede olan ekonomide, merkez bankasının önceden ilan ettiği parasal genişleme konjonktür dalgalarına yol açmaz. Çünkü para arzı artışının farkında olan karar birimleri, merkez bankasının bu kararının genel bir fiyat artışına yol açacağını, bunun sonucunda enflasyon beklentilerinin yükseleceğini, malların, hizmetlerin ve üretim faktörlerinin fiyatının artacağını bilir. Bu nedenle bilgi taşıyan fiyat artışı, herhangi bir üretim ve istihdam artışına yol açmaz.

Merkez bankası, dinamik zaman tutarsızlığına yol açan ex-ante para politikası ile ex-post para politikası arasında uyumsuzluk yaratarak, para politikası konusunda bilgi vermez veya eksik bilgi verirse; rasyonel beklentilere göre karar veren üreticiler, genişletici bir para politikasının doğurduğu genel fiyat artışını, kendi ürettikleri malların fiyatındaki görece fiyat artışı olarak algırlar (sinyal algılama sorunu) ve üretimle istihdamı artırırlar. Bu durum ekonomide bir konjonktürel genişlemenin başlangıcını oluşturur. Ancak karar birimleri daha sonra topladıkları bilginin yardım ile sinyal

³ "We are all Keynesians now" başlığı altındaki tartışmaları izlemek için bakınız; <http://www.economist.com/database/overview/140>

algılama sorununu ortadan kaldırdıklarında, ekonomi tekrar eski denge seviyesine döner. Lucas'a göre para, sinyal algılama sorunu bulunduğu sürece yanlıdır. Sorun ortadan kalkınca para yansız hale gelir. (Bocutoğlu, 2007).

Konjonktür dalgalarının nedenini, dinamik zaman tutarsızlığı yaratan merkez bankası kararlarına bağlayan yeni klasik makro teori, kendi yandaşlarının bir kısmını ikna etmekte zorlandı. E. Prescott, F. Kydland, C. Plosser, R. King, A. Stockman, S. Rebello ve R. Barro'dan oluşan yeni klasik okul taraftarları, konjonktür dalgalarının nedenini teknolojik gelişmelerin yol açtığı verimlilik değişmelerine bağlayarak yeni klasik okuldan ayrıldılar ve yeni klasik reel konjonktür teorisi okulunu kurdular. Onlara göre konjonktür dalgaları, parasal faktörlerle değil reel faktörlerle açıklanabilir. Reel konjonktür teorisine göre, üretim ve istihdam seviyesindeki makroekonomik dalgalanmaların temel nedeni, teknoloji gibi reel şokların yol açtığı verimlilik değişmeleriyle gelen stokastik süreçlerdir. GSYİH rassal bir büyüme yolu izlemektedir. Reel GSYİH'nın gözlemlenen dalgalanma yolu, sürekli hareket eden tam istihdam dengesidir. Bu nedenle konjonktür teorisi ile büyüme teorisinin bir birinden ayrı ele alınması anlamsızdır. Konjonktür teorisi büyüme teorisine içine yedirilmelidir. Dinamik bir dünyada istikrarsızlık kaçınılmazdır ve sineye çekilmelidir. Yeni klasik reel konjonktür teorisine göre para tamamen yansızdır, reel sektörü etkileme gücü yoktur. (Bocutoğlu, 2007).

1980'li yılların ilk çeyreğinden itibaren ABD'de ortaya çıkan finansal krizler, yaygın işsizlik ve krizlerin diğer olumsuz sonuçlarına karşı alınan paracı ve yeni klasik tedbirlerin yetersizliği; Keynesçi aktivist toplam talep politikalarını tekrar gündeme taşıdı. Yeni klasik makro teorinin yönelttiği eleştirileri dikkate alan Keynesçi yaklaşım; zayıf olan mikro temellerini güçlendirdi, toplam talep ile birlikte toplam arzı da inceledi ve rasyonel beklentiler hipotezini de benimseyerek yeni Keynesçi makro teori adı altında ana akım makro iktisat içindeki yerini aldı. Ülke olarak yeni Keynesçi konjonktür teorisi ve politikası, Keynes'in geliştirdiği teorik esaslara dayandığı için burada tekrar edilmeyecektir. Yeni Keynesçi makro teoriye göre, hem toplam talep hem de toplam arz şokları konjonktür dalgalarına yol açabilir. Makro sistem koordinasyon hataları ve dışsalılıklarla doludur. Eksik rekabet, heterojen işgücü ve asimetrik bilgi makro sistemin diğer belirgin özellikleridir. Para, ekonomi eksik istihdam seviyesinde iken yanlı, tam istihdam seviyesinde yansızdır. (Bocutoğlu, 2007).

1929-2009 döneminde, ana akım makro teorinin konjonktür dalgaları ve krizlerle ilgili olarak ulaştığı genel sonucu şöyle özetleyebilirim: "İstediğin varsayımları yap, istediğin modeli kur, ekonominin işleyişini istediğin şekilde açıkla. Krize düştüğün zaman Keynesçi aktivist toplam talep politikalarına başvur." Keynesçilik, günümüz kapitalizminin merkantilist bilinçaltıdır. Nitekim D. Colander ve arkadaşlarının aşağıdaki tespiti de bu yöndedir: "Standard modellerin arkasındaki zımnî varsayım, piyasaların ve ekonominin doğası gereği istikrarlı olduğu ve sadece geçici olarak yoldan çıktığı şeklindedir. Bu yüzden iktisatçıların çoğunluğu, yaklaşan tehdit edici kriz konusunda politikacıları uyarmada başarısızlığa düşmüş ve uyarı yapanların görüşlerini de görmezden gelmiştir. Kriz katlanarak derinleşirken, iktisatçıların geliştirdikleri standart modelleri terk etmekten ve el yordamıyla geliştirilen ortak akıl çözümleri üretmekten başka bir seçeneklerinin bulunmayışı ironiktir. Ortak akıl çözümleri, faydalı olmakla birlikte, politika geliştirmede ihtiyaç duyulan rehberliği sağlayabilen modellerin yerini tutmada zayıf kalır. 'Olağanüstü zamanlarda olağanüstü tedbirler gerekir' deme ihtiyacı duyulduğunu gözlemleyerek, mevcut modeli bir kenara atmak yeterli değildir. İhtiyacımız olan, 'olağanüstü zamanları' içeren modeller geliştirmektir (Colander ve diğerleri, 2008:2).

Merkantilist bilinçaltı ile hareket eden akademik iktisatçıların manevra alanı giderek daralmaktadır. Ana akım makro iktisat ile heterodoks makro iktisadi sentezlemek gerekir. Anglo-Amerikan dünyası heterodoks yaklaşımları daha fazla görmezden gelemez.

4. KÜRESEL KRİZ VE ANA AKIM KONJONKTÜR TEORİLERİ

Ana akım konjonktür teorilerini yukarıda özetledik. Acaba klasik, Keynesçi, paracı, yeni klasik, yeni klasik reel konjonktür ve yeni Keynesçi teoriler 2007-2009 Küresel Krizini açıklamada nasıl bir performans sergilemişlerdir? Bu soruya verilecek cevap -ne yazık ki- olumsuzdur. Durumu daha ayrıntılı olarak açıklamak için önce 2007-2009 Küresel Krizi'nin nedenlerini görmek, sonra da ana akım iktisatçıların konjonktür teorileri ile karşılaştırmak gerekir.

4.1. Küresel Kriz'in Nedenleri

2007 yılında ABD'de baş gösteren, 2008 yılında Avrupa'ya, 2009'da da bütün dünyaya yayılarak küresel bir hüviyet kazanan 2007-2009 Küresel Krizi'nin, alınan tedbirlerle duraklamasını ve iyileşmenin başlamasını diliyorum. Aksi durumda gelecek yıllardaki makalelerin ve bildirimlerin başlıklarında 2007-2010 veya 2007-2011 Küresel Krizi gibi ibareleri görmek zorunda kalacağız.

2007-2009 Küresel Krizi'nin nedenleri üzerine geniş bir yazın oluştu. (Blanchard, 2009; Romer, 2009; Krugman, 2009; Soros, 2008; Blankenburg-Palma, 2009; Galbraith, 2008; Crotty, 2009; Perez, 2009; Morgan, 2009; Wade, 2009). Bu yazına, ana akım modellere eleştirel yaklaşan iktisatçıların egemen olması şaşırtıcı değildir. Zira, hem ana akım iktisatçıların şaşkınlık içinde bulunmaları, hem de ciddi ekonomi dergilerine verilen makalelerin hakem inceleme sürecinin uzun olması nedeniyle, ana akım çalışmaların basılı hale gelmesi biraz gecikecek gibi görünüyor.

Küresel Krizin bütün boyutları ile incelenmesi bu bildirinin amacını aşmaktadır. Bu bölümde krizin nedenleri ancak ana hatlarıyla ele alınacaktır.

Öykünün başlangıç noktasını kolay kredi imkanları oluşturmaktadır. 2000-2008 George W. Bush döneminde ABD'nin borçları 10 trilyon dolara yaklaşmış olup Obama döneminde borçların GSYİH'ya oranının % 97 olduğu tahmin edilmektedir. ABD hazine tahvillerinin en büyük alıcıları Çin, Japonya, petrol ihraç eden ülkeler, Karayip Adalarındaki banka merkezleri, Brezilya, İngiltere ve Rusya'dır (US Treasury Department,2008). Krizin etkisiyle azalmakla birlikte ABD dış ticaret açığı 2006 yılında tavan yaparak GSYİH'nın %6'sına ulaşmıştır (US Census Bureau, 2009). Elinde dolar fazlası bulunan yabancılar için en güvenli limanın ABD'dir ve ülkeye dolar girişi ve FED'in düşük faiz politikası, 2002-2004 döneminde kolay kredi için uygun ortamı doğurmuştur. Kolay kredi imkanları, diğer birçok faktörle birlikte bankaların yanlış davranışlar içine girmesine yol açmıştır.

J. E. Stiglitz, Küresel Krizin nedenlerini şöyle özetlemektedir: "Krizin temel nedeni, büyük ölçüde iyi düzenlenmiş fakat yanlış yönlendirilmiş sınırsız teşviklerin sonucu olarak, bankaların davranışlarıdır. Tam bilgi, tam rekabet ve mükemmel piyasalar gibi gerçekçi olmayan ekonomik modellere dayanan muhafazakar ideoloji (klasik yaklaşım)⁴, gevşek kamu düzenlemelerini yüreklendirdi ve (finans sektörü tarafından) seçim kampanyasına yapılan mali katkılar da siyasi sürecin gevşek düzenlemeler yapmasına yardımcı oldu. Bankalar riskleri yanlış değerlendirdiler, vahşice aşırı kaldıraçlı fon sağladılar ve ileriye göremeyen üst yöneticilerine büyük paralar ödediler. Gevşek (finansal) düzenlemeler de, ekonominin tamamını riske soktu. Mortgage (ipotek) komisyoncuları şirketlerin değerlendirmesini ihmal ettiler çünkü ipotekleri, varlığa dayalı menkul kıymetleştirilmiş ve başkalarına satılmış olduğundan temerrüde düşme riski taşımadı. Suçlanacak başkaları da var: Subprime (eşikaltı) menkul kıymetleri yüksek güvenilirlikli olarak değerlendiren derecelendirme kuruluşları, faizleri düşüren FED, Irak savaşı ve zenginler için vergi indirimlerini ve düşük faizi getiren Bush yönetimi. Bununla birlikte düşük faiz oranları (ekonomi için) avantaj olabilir, düşük faiz oranlarını ekonomik krize dönüştüren finansal kurumları." (Stiglitz,2009b:32).

Yanlış yönlendirici bilgiye, çıkar çatışmalarına, aşırı risk almaya ve sahteciliğe yol açan teşvikler/düzenlemeler; varlığa dayalı menkul kıymetleştirmenin ekonomisini, sistemik risk kavramını ve olasılık hesabını doğru anlayamayan modellerin başarısızlığı da Küresel Krizin sebepleri arasında sayılmaktadır (Stiglitz, 2009a:1).

J. Crotty krizi 1980'li yıllardan itibaren ABD tarafından yürürlüğe konulan "yeni finansal mimari"ye bağlamaktadır ve başlıca etkenler şunlardır. 1) Bu mimarinin son derece zayıf teorik temellere dayanması, 2) aşırı risk yaratan, genişlemeleri şiddetlendiren, kriz üreten yaygın teşviklere/düzenlemelere sahip olması, 3) yeni finansal buluşların doğru fiyatlandırılmayacak şekilde karmaşık ve şeffaflıktan uzak olması ve genişlemenin durmasıyla likiditesini kaybetmesi, 4) finansal düzenlemeleri yapan kamu otoritelerinin, bankaların yeterli sermaye ile desteklenmeyen bazı menkul varlıklarını bilançolarının dışında tutmalarına izin verilmesi, 5) aynı kamu otoritelerinin, dev bankalara risklerini kendi kendilerine değerlendirme ve sermaye gereklerini kendi kendilerine belirleme imkanı veren kamusal düzenlemeler yapmaları ve bu yolla bankaların aşırı risk almasının

⁴ Bu alıntıdaki parantez içindeki açıklamaları ben ilave ettim.

teşvik edilmesi, 6) sıkıca entegre olmuş bir küresel finans sisteminde karmaşık finansal ürünlere dayanmanın, sistemik riski arttıran aktarma mekanizmaları oluşturması, 7) bu mimarinin bütün finansal sistemi kapsayacak genişlikte tehlikeli finansal kaldıraçları büyütmesi (Crotty,2009:563-580).

4.2. Ana Akım Konjonktür Teorileri Krizi Açıklamada Yeterli mi?

2007-2009 Küresel Krizin yukarıda özetlenen nedenleri, tamamen finansal sistem kaynaklı, karmaşık ve kullanılan jargonun anlaşılması bile özel eğitim gerektiren özellikler taşımaktadır. Burada özetlediğimiz ana akım konjonktür teorilerinin hiç biri, ekonomik krizin nedenlerini açıklayacak donanımına sahip değildir. Krizin nedenlerini ve ortaya çıkış mekanizmasını açıklamada başarısız olmasına karşın, ana akım Keynesçi toplam talep politikaları içinde yer alan maliye politikasının krizi önlemede küresel yaygınlıkta uygulandığını söyleyebiliriz (Bocutoğlu-Ekinci,2009a: 80-81). Bu saptama, günümüz iktisat bölümlerinde yaygın olarak öğretilen standart ana akım makro modellerin ne işe yaradığı sorusunu gündeme getiriyor. 2007-2009 Küresel Krizin makro teoriyi krize düşürdüğü iddiasının altındaki mantık bu saptamadır.

Ana akım yeni klasik makro teorinin kurucusu R. Lucas konuya farklı açıdan bakmaktadır. Lucas'a göre, 2008 krizini öngörmede veya önlemede başarısız olunması nedeniyle iktisatçılar büyük bir hayal kırıklığı içindedir. Makro iktisatçılar; değersiz hatta zararlı matematik modeller üzerine eğitilen ve bu nedenle makul bir iktisat politikasını yürütmekten aciz, kayıp bir nesil olarak karikatürize edilmektedir. Bu değerlendirme doğru değildir. Finansal varlıkların değerlerindeki düşüşleri tahmin eden makro modeller geliştirmeye gerek yoktur. Çünkü bu tür düşüşler son kırk yıldır yaygın olarak gerçekleşmektedir. E. Fama tarafından geliştirilen "etkin-piyasa hipotezi"ne göre, bir iktisatçı varlık fiyatlarındaki düşüşü bir hafta önce öngören bir tahmin yöntemi geliştirse, rasyonel beklentilerle hareket eden karar birimleri bu bulguyu enformasyon olarak değerlendirir ve fiyatlar bir hafta önceden düşer. Yeterli büyüklükte paraya kumanda edildiğinde istisnalar ve sapmalar ortaya çıkabilir, fakat bunlar genellikle önemsizdir. Politika yapımı amacıyla etkin-piyasa hipotezinden çıkarılacak temel ders, finansal balonları öngörebilecek ve zamanını işaretleyebilecek merkez bankaları ve düzenleyicileri bularak krizler ve durgunluklarla mücadele etmenin yarasız olmasıdır. Kaldı ki, yöneltilen eleştirilere rağmen ana akım makro iktisatçılar F. Mishkin ve FED Başkanı B. Bernanke 2007 yılının kriz potansiyeli taşıdığını öngörmüşlerdir. Öngörülen krizi önleyici para politikası uygulamak, aracı yoldan çıkarmak anlamına gelir. Bu durumda yapılması gereken en iyi şey, gözlerini dört açıp en iyiyi ümitte beklemektir (Lucas, 2009).

"Makro iktisat, temel iktisat teorisindeki gelişmeleri kullanacaktır" (Lucas,1995:262) diyen Lucas'ın küresel krizle ilgili yaklaşımı ikna edici değildir. Nitekim Economist dergisinde düzenlenen "Lucas Roundtable"a katılıp görüşlerini açıklayan A.Smithers, R. Barro, M. Thoma, T. Coven, M. Brunnermeier ve B. DeLong'un; Lucas'ın yukarıda özetlenen görüşlerine pek de katılmadıklarını belirtmeliyiz⁵. Ana akım konjonktür teorilerinin krizi açıklamada yetersiz kaldıkları aşikardır.

5. KÜRESEL KRİZ VE HETERODOKS YAKLAŞIMLAR

2007-2009 Küresel Krizin ana akım Keynesçi ve paracı iktisatçıları şaşırttığı yaygın bir kanıdır (Ebeling,2008:4, Lucas,2009). Bu durumda, heterodoks iktisatçıların seslerinin daha fazla duyulduğunu, ana akım konjonktür teorilerine meydan okuduklarını, kapitalizm ve ana akım iktisat teorilerine sert eleştiriler yaptıklarını görüyoruz. Nitekim J.K. Galbraith kapitalizmle ilgili olarak, "Günümüz Amerikan kapitalizmi ne zarif rekabet, ne sınıf mücadelesi ne de eşit orta sınıf ütopyası ile nitelenemez. Aksine, çökmekte olan bir sistemden beslenen kapitalizmin hakim özelliği yağmacılık olmuştur. Yağmacı sınıf varlıklarının tamamından oluşmamaktadır, yağmacıları eleştiren varlıklar da vardır. Yağmacılık, tanımlayıcı özellik ve öncü güçtür. Yağmacıların araçları hükümeti tam kontrol altında tutmaktadır" (Galbraith, 2006). Diğer yandan, "2007-2009 Küresel Krizi sürerken, akademik iktisatçıların bir bölümünün diğerlerini suçladığını görmek şaşırtıcı gelmemelidir. Kriz öncesinde önerileri politika yapımcıları tarafından dikkate alınmayan (heterodoks) akademik iktisatçılar, kriz döneminde seslerinin, en azından popüler medyada, işitildiğini görüyorlar. Önerileri vaktinde dikkate alınsaydı işlerin bu kadar kötüye gitmeyeceği düşüncesinden hareketle, 'biz size dememiş miydik?' sorusunu sorma fırsatını kaçırmıyorlar" (Lawson, 2009: 759). Heterodoks iktisatçıların

⁵ Bu iktisatçıların Lucas Roundtable'daki görüşleri için bakınız: www.Economist.com

eleştirilerindeki keskinlik, herhalde ana akım iktisatçılar tarafından uzun süre yok sayılmalarının doğurduğu bastırılmış öfke ile açıklanabilir.

Aşağıda heterodoks iktisatçılar tarafından geliştirilen ve 2007-2009 Küresel Krizini öngören ve açıklayan Avusturyacı konjonktür teorisi ile post Keynesçi Hyman Minsky'nin konjonktür teorisi ana hatlarıyla tanıtılmaktadır.

5.1 Avusturyacı Konjonktür Teorisi⁶

Avusturyacı konjonktür teorisi (AKT) von Mises-von Hayek-R. W. Garrison üçlüsünün katkılarıyla oluşmuştur. Avusturya okulu iktisatçılarından M. Thornton, S. Karlsson, F. Shostak; FED'in düşük faiz oranlarıyla desteklenen ABD konut piyasasındaki genişlemenin devam ettirilemeyeceği, sonunda birçok bankanın batacağı, ciddi ve geniş ölçekli bir krizin oluşacağı uyarısında bulunmuşlardır. Avusturya okulu iktisatçıları, Küresel Krizin temel sorumlusu olarak, FED'in 2002–2004 döneminde uyguladığı düşük faiz politikasını göstermektedirler.

AKT, gerçek ekonomik büyüme ile sahte genişleme dönemini birbirinden tamamen ayrı iki olgu olarak görmektedir. AKT'de istikrarlı büyüme, üretken yatırımlar yenileme yatırımlarını aştığında ve bütün yatırımlar mevcut tasarruflarla finanse edildiğinde gerçekleşmektedir. Mevcut tasarruflarla finanse edilen büyümenin istikrarlı olması, mevcut kaynaklar, zevk ve tercihlerle uyumlu olmasından kaynaklanmaktadır.

AKT'de istikrarlı büyüme durumunda dahi ekonomilerde genişleme ve daralma dönemlerinin var olduğunu belirtmek gerekir. Bunun nedeni, ekonomideki doğal faiz oranının sabit kalmaması, zaman içerisinde değişmesidir. Doğal faiz oranı ile piyasa faiz oranı arasındaki dönemsel uyumsuzluklar, iktisadi dalgalanmalar oluşturur. Günümüzde yaşanan Küresel Kriz gibi etkili bir daralma süreci, doğal faiz ile piyasa faizi arasındaki uyumsuzluğun süre ve miktar olarak ciddi boyutlara ulaşmasının sonucudur. Bu ciddi uyumsuzluğu ancak para politikasını yönlendiren merkez bankaları yaratabilirler. Hem genişleme hem de daralma dönemi potansiyel büyümenin etrafındaki normal sapmanın dışına çıkmaktadır.

AKT'ye göre iktisadi dalgalanmayı başlatan temel neden para arzı artışının, piyasa faiz oranını doğal faiz oranının altına düşürmesidir. Merkez bankasının para politikası aracılığıyla para arzını artırarak kredi genişlemesi yaratması; tasarruflar üzerinde, artırıcı ve azaltıcı yönde olmak üzere iki zıt etki ortaya çıkarmaktadır. Ekonomik birimlerin zaman tercihlerinin değişmediği varsayımı altında, piyasaya giren yeni paranın doğal faiz oranını değiştirmesi için herhangi bir sebep yokken; yeni para, piyasa faiz oranını doğal oranın altına düşürmektedir. Bu durum ödünç verilebilir fon arzının artması sonucu yapay bir düşük faiz oranı oluşturmakta ve tasarruf sahiplerini daha az tasarruf etmeye, buna karşın yatırımcıları daha fazla yatırım yapmaya yönlendirmektedir. Piyasa faiz oranının doğal faiz oranının altına düşmesinin en önemli sonucu, tasarrufların azalmasına karşın, yatırımların artmasıdır.

Piyasa faizi, ödünç alınan fonlar için ödenen bir fiyattır. Dengede bulunan bir ekonomide; piyasa faiz oranı, doğal faiz oranına eşittir. Bununla birlikte, ekonomide doğal oran sabit kalmamakta, zamanla dalgalanmaktadır. Bankalar ise piyasa faiz oranını, doğal faiz oranına eşitleme konusunda doğru karar verememe sorunuyla karşı karşıyadır. Dışsal etkiler, tahmin hataları ve özellikle para arzının artırılması sonucu, piyasa faiz oranının doğal oranın altına düşmesi iktisadi dalgalanmaların ana nedenidir. Bu durumda, borç alma maliyeti yatırımın marjinal verimliliğinin altına düşer, ödünç verilebilir fonlara olan talep artar, ekonomide bir kredi genişlemesi yaşanır.

Avusturya okulunun analiz ettiği dünya; eksik bilgiye sahip, koordinasyon hatalarının olduğu, değer herkese göre değiştiği, girişimcilerle ekonomi arasında devamlı dinamik bir etkileşimin bulunduğu, dışsal şoklara açık heterojen bir yapıya sahiptir. Bu bakış açısından çıkarılabilecek en temel sonuç, doğal faiz oranının sabit kalmadığı bir ortamda, piyasa faiz oranlarıyla doğal faiz oranı arasındaki tutarsızlığın normal olmasıdır. O halde iktisadi dalgalanmalar kaçınılması gereken zararlı bir unsur değildir. Aksine daralma dönemleri, ekonomik sistemin normal işleyişi içerisinde ortaya çıkan yanlış yönlendirilmiş yatırımların daha verimli olacak şekilde yeniden tahsisini sağlamaktadır.

⁶ Bu kısmın yazılmasında Bocutoğlu ve Ekinci (2009) "Avusturyacı Konjonktür Teorisi ve Küresel Kriz" metninden yararlanılmıştır. Bilgi için ebocutoğlu@ktu.edu.tr

Büyük ölçekli dışsal şoklardan kaynaklanan dalgalanma, savaş ve kuraklık gibi nedenlerden değilse, refah kayıpları getirmez.

Doğal ve piyasa faiz oranlarının birbirine yakın seyrini bozan ve ekonomiyi büyük bir daralmaya sokabileen unsur “parasal genişleme”dir. Bu nedenle, öncelikle ekonomideki para arzıyla oynanmamalı, parasal gelir hacmi sabit olmalıdır. Hayek’e göre parasal genişleme ile kısa zamanda istihdam artırılarak tam istihdama varılabilir. Fakat bu yolla yaratılan tam istihdam istikrarsızdır ve daha büyük dalgalanmalara yol açar. Daralmanın en sağlıklı giderilme yolu, işsizliğin piyasa mekanizması aracılığıyla diğer sektörler’e dağıtılmasını ve bu yolla tasarruf yatırım dengesinin, yani sanayi ile tüketim yapısının yeniden şekillenmesini beklemektir. Bu anlamda işsizlik geçicidir.

R.P. Murphy, küresel krize karşı ABD’nin uyguladığı “canlandırma” projelerinin gerçek anlamının vergi ödeyenlerin kendi paraları ile satın almak istemeyecekleri projeleri finanse etmek için zorlanması anlamına geldiğini belirtmektedir. Tüketici tercihlerine dayanmayan politik anlaşmaların konusu olan trilyon dolarlık harcamalar ancak gelecekteki koşullar ile ilgili belirsizliği artırmaktadırlar. Murphy’ye göre “Eğer hükümet ekonomiyi mümkün olduğunca çabuk biçimde iyileştirmek istiyorsa, çözüm basittir: harcamaları kıs, vergileri kıs, para arzı artışını durdur ve her üç günde bir kuralları değiştirmekten vazgeç. Fakat bu çözüm, politikacıların cömert kurtarıcı gibi görünmelerine izin vermediğinden benimsenmeyecektir.”

M. Thornton, hükümetin ekonomiyi üç şeyi yaparak canlandırabileceğini belirtmektedir. Birincisi, harcamaların kısılarak, denk bütçenin sağlanmasıdır. Bu tarz bir yaklaşım önemli bir mesaj niteliği taşıyacak ve serbest kalan reel kaynaklar, verimli ekonomideki yerlerini alacaklardır. İkincisi, vergilerin azaltılmasıdır. Özellikle tasarruf ve üretim üzerindeki vergilerin kaldırılması veya azaltılması üretimi daha karlı hale getirecektir. Üçüncüsü, ekonomide sermaye ve emeğe üretim seçeneklerinin açılmasıdır. Kamunun elindeki arsa, doğal kaynaklar gibi kaynakların özel sektöre devredilmesi ve asgari ücret gibi emek piyasası düzenlemelerinden vazgeçmek yeni iş alanı yaratır.

5.2. Hyman Minsky’nin Konjonktür Teorisi

Post Keynesçi finansal iktisatçılardan Hyman Minsky’nin konjonktür teorisi⁷, esas itibariyle kendi geliştirdiği “finansal istikrarsızlık hipotezine” dayanmaktadır. Ona göre ekonomiyi krize sürükleyen mekanizma borç birikimidir. Finansal sistemde üç borçlanıcı tipi vardır: Hedge borçlanıcı, spekülâtif borçlanıcı ve Ponzi borçlanıcı.

Hedge borçlanıcı, borç ana parasını ve borç faizini, yaptığı yatırımın cari nakit akışıyla ödeyebilecek konumdadır. Spekülâtif borçlanıcı, yatırımın cari nakit akışı ile sadece borç faizini ödeyebilir, borç ana parasını ödeyebilmek için sürekli ve düzenli olarak yeni borçlanma kaynakları bulmak veya aynı kaynaktan yeniden borçlanmak durumundadır. Ponzi borçlanıcı, yatırım yaptığı finansal varlığın değerindeki artışın ana para ve borç faizi ödemelerine yeteceği inancıyla borçlanır. Yatırımından gelen nakit akışı tek başına borç anaparası ve faiz ödemesine yetmeyeceğini bilir. Ponzi borçlanıcıyı ayakta tutan, finansal varlığın değerindeki artıştır.

Ekonomide hedge finansman hakim ise, ekonomi denge taşıyan ve denge arayan konumda olur. Spekülâtif ve Ponzi finansmanın hakim olması durumunda ise ekonomi dengeden uzaklaşma eğilimindedir. Minsky’nin finansal istikrarsızlık hipotezinin birinci teoremine göre ekonomi, istikrar veya istikrarsızlık yaratan finansman sistemlerinden birine sahiptir. Hipotezin ikinci teoremine göre de, uzun süren refah dönemlerinde, ekonomi istikrar yaratan finansman sisteminden istikrarsızlık yaratan spekülâtif ve Ponzi finansman sistemlerine doğru bir geçiş yapar (Minsky,1992:7-8). Ekonomide enflasyonun varsa, anti-enflasyonist politikalar; spekülâtif borçlanıcıları Ponzi borçlanıcısına çevirirken, Ponzi borçlanıcıları ortadan kaldırır. Sonuç olarak nakit akış sorunu içinde bulunan borçlanıcılar, sahip oldukları varlıkları satarak durumlarını kurtarmaya zorlanırlar. Bu ise varlık değerlerinin düşmesi (Minsky Moment) ve krizle sonuçlanır. K.G. Galbraith durumu şöyle özetlemektedir: “Hyman Minsky ekonomik istikrarın istikrarsızlık yaracağını düşünüyordu. Mantık son derece basittir: Uzun süren istikrarlı zamanlar bankaları ve diğer finans kurumlarını ilave riskler almaya teşvik eder. Sonunda bankaların ürettiği içsel istikrarsızlık sistemin bütününe tehdit eder.

⁷ Minsky ve çalışmaları konusunda bilgi için bakınız Papadimitriou ve Wray (1997).

Sonra sistem çöker ve yeniden inşa edilmek zorundadır. Tipik olarak piyasalar daha fazla istikrarsızdır, daha fazla istikrarsızlık yaratıcıdır (Galbraith, 2008:12). Minsky, yüksek kaldıraçlı fonların, sistematik olarak fiyat riski altında bulunan bir ekonomik ortamda, gelir akışı ile sermaye kazançlarından oluşan toplam getiriyi en çok yapma eğilimiyle krize yol açan kapitalizmin bu yeni aşamasını para yöneten kapitalizm (money manager capitalism) olarak nitelendirmektedir (Wray,2009:807-828).

Avusturyacı konjonktür teorisi ile Hyman Minsky'nin konjonktür teorisini günümüzde popüler hale getiren, bu ikisinin 2007-2009 Küresel Krizini önceden haber vermiş olmalarıdır. Gerçekten de kriz, onların vurguladığı noktadan başlamış ve yayılmıştır.

6. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

1770'lerde başlayan klasik gelenek, 1936'daki Keynesçi tamiratla birlikte ana akım makro iktisat olarak günümüze kadar ulaşmayı başarmıştır. 2007-2009 Küresel Krizi, ana akım makro iktisadın tekrar sorgulanmasına yol açmış, krizi açıklamada daha başarılı bir performans sergileyen heterodoks makro iktisat teorileri öne çıkmaya başlamıştır.

Washington konsensüsü ile dünyaya lanse edilen küresel finans sisteminin kırılabilirliği, ABD finans sisteminin hırsı ve hatalarıyla daha da artmıştır. Yeni bir küresel finansal mimariye gerek vardır. a) Finans sektörünün ekonomideki ağırlığının artması ve kamunun kanun yapıcı ve düzenleyici gücü ile içli dışlı olması, b) sektörün denetimini sağlayan mekanizmaların gevşetilmesi, c) derecelendirme kuruluşu-yönetici- muhasebeci düzeyinde organize suçlara bulaşması, ana akım makro iktisat teorilerinin *ceteris paribus* sepetinde olmalıdır ki, bunlar yaklaşan krizden habersiz, "standart model" oyuncakları ile oynamaya devam etmiştir. Hz. Mevlânâ'nın deyişiyle "artık yeni şeyler söylemenin zamanıdır". Bu bildirinin ulaştığı sonuçlar şöyle özetlenebilir:

1.K. Marx ve J.M. Keynes'in yaptığı "kapitalizm doğası gereği istikrarsız olduğu" tespiti bir kere daha doğrulanmıştır. Her kriz, sistemin istikrarsızlık yaratan faktörlerinden birini veya birkaçını gün yüzüne çıkarmaktadır.

2.Kriz küresel karakterli ise çözüm de küresel karakterli olacaktır. FED-Hazine-IMF-Dünya Bankası aygıtına sahip olan ABD, yeni küresel finansal mimariyi tesis ederken; dayatmacılık yerine işbirliğini esas almayı ciddi olarak düşünmelidir. Dünya artık eski Dünya değildir.

3.Geleneksel olarak devletlere, kurumlara ve iktisat teorilerine atfedilen güvenilirlik sorgulanmalıdır; bunlar hata yapmaktadır.

4.Ana akım makro iktisat teorisinin ön kabulleri ile gerçek dünya arasındaki uçurum açılmıştır. Bu, öğrettiğimiz dünya ile gerçek dünya arasındaki bağın koptuğunu göstermektedir. Akademiya kendine çekidüzen vermelidir.

5.Piyasalara ne kadar güvenilirse güvenilsin, her ülke en kötü duruma düştüğü algısına kapıldığında, sorunlarını çözmek için -uzun dönemde doğuracağı etkileri dikkate almadan-"Merkantilist Bilinçaltı"yla hareket eder. Bu nedenle Keynesçi aktivist politikardan vazgeçilemez. Ana akım klasikler bu durumu değerlendirmelidir. Hastanın durumu ağırsa acile kaldırılır.

6.Ana akım makro iktisat teorileri ile konjonktür dalgaları arasında araştırılması gereken bir ilişki var gibi görünmektedir. Buna göre, konjonktür devresinin genişleme dönemlerinde ana akım klasik makro teoriler revaçta iken, kriz finansal nitelikteyse, daralma dönemlerinde ana akım Keynesçi makro iktisat teorileri itibar görmektedir. Bu nedenle *prima facie* şu teori diğerinden üstündür denemez.

7.Küresel Kriz sadece dünya ekonomisini değil, ana akım makro teorileri de krize düşürmüştür. Bu teorilerin iktisat bilimine katkısı büyüktür. Bir çiçekle yaz gelmeyeceği gibi, bir krizle ana akım iktisat çömez. Yapılması gereken şey; ana akım klasik Amerikan geleneğinin kışkırttığı, iktisadi uygulamalı matematiğin bir alt dalı haline getiren anlayışın yumuşatılması, ortodoks ve heterodoks yaklaşımları uyumlaştıracak yeni çözümlerin üretilmesidir.

KAYNAKÇA

- Blanchard, O., (2008) **Lessons of the Global Crisis for Macroeconomic Policy**, IMF, February 2009.
- Blankenburg, S., Palma, J. G., (2009) "Introduction: The Global Financial Crisis", **Cambridge Journal of Economics**, 33(4).
- Bocutoğlu, E., (2007) **Karşılaştırmalı Makro İktisat: Teoriler ve Politikalar**, Üçüncü Baskı, Derya Kitapevi, Trabzon.
- Bocutoğlu, E., (2009) **Makro İktisat: Teoriler ve Politikalar**, Altıncı Baskı, Murathan Yayınevi, Trabzon.
- Bocutoğlu, E., Ekinci, A., (2009a) "Genel Teori, Küresel Krizler ve Yeniden Maliye Politikası", **Maliye Dergisi**, Sayı 156, Ocak-Haziran 2009.
- Bocutoğlu, E., Ekinci, A. (2009b) "Avusturya İktisadi Dalgalanmalar Teorisini Anlamak", **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, Cilt 20, Sayı 71.
- Colander, D., (2006) "What We Taught and What We Did: The Evolution of US Economy Textbooks (1830-1930)", **Il Pensiero Economico Italiano**, XIV, 1, 2006.
- Colander, D. vd. (2009) "The Financial Crisis and the Systemic Failure of Academic Economics", http://debtdeflation.com/blog/wp-content/upload/papers_DahlemReport_EconCrisis021809.pdf
- Crotty, J., (2009) "Structural Causes of the Global Financial Crisis: A Critical Assessment of the 'New Financial Architecture'", **Cambridge Journal of Economics**, 33(4).
- Ebeling, R. M. (2008) "The Current Economic Crisis and the Austrian Theory of the Business Cycle", **The Freeman: Ideas on Liberty**, Vol: 58, Issue: 5, <http://www.thefreemanonline.org/columns/from-the-president-the-current-economic-crisis-and-the-austrian-theory-of-the-business-cycle>.
- Ebenstain, L., (2007) **Milton Friedman: A Biography**, Palgrave MacMillan.
- Ekelund, R.B., Hebert, R.F. (1990) **A History of Economic Theory and Method**, The Third Edition, McGraw-Hill Book Company.
- Ekinci, A. (2006), **İktisadi Dalgalanmaların Kavramsal ve Teorik Analizi**, KTÜ SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Galbraith, K.G., (2006) "The Predator State", <http://www.motherjones.com/>
- Galbraith, K.G., (2008) "The Collapse of Monetarism and the Irrelevance of the New Monetary Consensus", **25th Annual Milton Friedman distinguished Lecture at Marietta College**, Marietta, Ohio, March 31, 2008.
- Itoh, M., Lapavistas, K.(1999) **Political Economy of Money and Finance**, McMillan Press Limited, New York.
- Kindleberger, C.P, Aliber, R. (2005) **Manias, Panics, and Crashes: A History of Financial Crises**, Fifth Editon, John Wiley and Sons.
- Krugman, P., (2009) **The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008**, WW Norton Company Limited.
- Lawson, T. (2009) "The Current Economic Crisis: Its Nature and the Course of Academic Economics", **Cambridge Journal of Economics**, 33(4).
- Lucas, R., (2009) "In Defence of the Dismal Science", **Economist**, August 6.
- Minsky, H., (2009) "The Financial Instability Hypothesis", **Working Paper** No: 74, The Jerome Levy Economics Institute of Bard College.
- Morgan, J., (2009) "The Limits of Central Bank Policy: Economic Crisis and the Challenge of Effective Solutions", **Cambridge Journal of Economics**, 33(4).
- Oser, J., Brue, L.S. (1988) **The Evolution of Economic Thought**, The Fourth Edition, Harcourt Brace Jovanovich Publishers.
- Papadimitriou, D.B., Wray, L.R., (1997) "The Economic Contribution of Hyman Minsky: Varieties of Capitalism and Institutional Reform", **Working Paper** No: 217, The Jerome Levy Economics Institute,

- Perez, C., (2009) “The Double Bubble at the Turn of the Century: Technological Roots and Structural Implications”, **Cambridge Journal of Economics**, 33(4).
- Romer, C. D., (2009) **Lessons from the Great Depression for Economic Recovery in 2009**, Brooking Institution, March 9.
- Snowdown, B., Vane, H.R., Wynarczyk, P. (1994) **A Modern Guide to Macroeconomics, An Introduction to Competing School of Thought**, Edward Elgar Publishing Limited, Cambridge.
- Soros, G., (2008) “The Worst Market Crisis in 60 Years”, **Financial Times**, (January 22)
- Stiglitz, E. J., (2009a) “The Financial Crisis of 2007-2008 and Its Macroeconomic Consequences”, E.J. in **Stiglitz Blog**.
- Stiglitz, E. J., (2009b) “The Anatomy of a Murder: Who Killed American Economy?” **Critical Review**, 21 (2-3).
- US Census Bureau, (2009) **Foreign Trade Statistics**, <http://www.census.gov/foreign-trade/balance/c0004.html#2008>
- US Treasury Department, (2008) **Major Foreign Holders of US Treasury Securities**, <http://www.ustreas.gov/>
- Wade, R., (2009) “ From Global Imbalances to Global Reorganizations”, **Cambridge Journal of Economics**, 33(4).
- Wray, L.R., (2009) “The Rise and Fall of Money Manager Capitalism: A Minskian Approach”, **Cambridge Journal of Economics**, 33(4).
- Vane. R.H., Thompson, J.L.(1992) **Current Controversies in Macroeconomics, An Intermediate Text**, Edward Elgar Publishing Co.